

ADIAŬO EN BEOGRAD

de Spomenka ŠTIMEC

Aperis en *Kroata milita noktlibro*, Pro Esperanto, 1993

Mia onklino volis studi ĵurnalismon. Tio eblis nur en la ĉefurbo. Oni preparis ŝin por la granda foriro. Estis la jaro 1948, la vivo post la milito ankoraŭ funkciis per kuponoj, nenio estis aĉetebla. Oni kudris al ŝi veston el iu bonaspekta kovrilŝtofo, kiun oni malmuntis de la lito. La avino donis al ŝi grandan ringon kun ovala ornamŝtono, kiun la virinoj en la familio portis sur la montrofinĝro. La ringo iel transvivis la militon. Ankaŭ oran kolĉenon kun stelo la avino donacis, sur kiu estis skribite: "Tiu stelo estas via feliĉo". La stelon kun ŝia feliĉo ŝtelos iu kelkajn jarojn poste elsub ŝia kuseno dum ŝi laboris ĉe iu laborbrigado.

Kvin jarojn poste ŝi revenos hejmen kun la diplomo kaj la edzo. Al la studentoj oni promesis postenon, sed en la lasta studjaro okazis granda ŝanĝo: ĉar studentoj transprenis la pensmanieron de la politikisto Milovan Djilas, la tuta altlernejo estis malfondita. Al studentoj lernantaj en la lasta jaro oni tamen permesis diplomiĝi – sed donis neniun postenon.

La edzo devis soldatiĝi. Ŝi posteniĝis en vilaĝa oficejo atendante la naskon de bebo. Al la knabino oni donis la nomon Sanja. Revo. Estis multe da revoj tiutempe. Ĉu necesas diri, ke la nova patro estis serbo? – Mia edzo estas el Gospić – ŝi probable diris. La nomo diris ĉion alian.

Post iom da tempo iu mesaĝis al ili, ke troveblus posteno en Beograd. Denove oni pakis la kofron. Sanja forveturis al sia avino en Lika, kie ŝi kreskos ĝis la lerneja aĝo. Ŝia frato kelkajn jarojn poste same estos edukata de la avino. En la ĉefurbo la ĵurnalista vivo pelis la onklinon senhalte.

Kiam la sesjara Sanja alvenis al la ĉefurbo por fariĝi lernejanino, ŝi informiĝis ĉe la novaj amikinoj:

– Ĉu ĉi tie ekzistas lupoj?

– Ne, nur friponoj.

En la severklimata regiono, de kie ŝi alvenis, la lupoj estis la danĝero. En la ĉefurbo, male, aliaj danĝeroj minacis.

Kaj Sanja kaj mi havis nur unu avon. Mia dua avo mortis en Aŭstralio. Mi neniam konis lin. Ŝia dua avo mortis en la groto Jadovno. "Jad" signifas kroate "ĉagreno". Serbe same. Dum la dua

mondmilito li estis arestita. Lia filo portis al li ĉiutage la manĝporcion al la malliberejo. Iutage estis neniŭ por transpreni la poton. Oni ĵetis la murditojn en la groton nomatan Jadovno kaj surverŝis ilin per kalko.

Mi aŭskultis la detalojn pri la pereoj, kaŝita sub tablo kaj kovrita per peza teksaĵo.

– Kial li mortis? – scivolis mi laŭte.

– Vi iru ludi en la alian ĉambron. Tio ne estas por infanoj!

Se mi kapablus silenti, mi sciis pli. Oni pelis min for el la rondo de sekretoj. Tial mi ne aŭdis la klarigojn.

Oni mortigis lin, ĉar li estis serbo. Estis la tempo de regado de ustaĥoj, de la Sendependa ŝtato Kroatio.

Laŭ la neniam laŭte formulita regulo en nia familio, la infanoj el Kroatio kaj Serbio devis kune pasigi la pli grandan parton de la ferioj. Ni ŝategis tiun regulon kaj la plej etaj ofte demandis, ĉu ni vere devas dormi pli ol cent tagojn, ĝis kiam la aliaj denove venos al ni. Cent estis tiutempe proksime de la senfino.

Hodiaŭ mi komprenas, ke la familianoj elkultivis tion, ke ni ŝatis unuj la aliajn.

La beogradanoj estis pli bonhavaj, loĝis en la metropolo kaj havis en sia infanaĝo je la dispono ĉion, per kio la gepatroj regalis ilin por senkulpigi sin pro maltro da tempo por la infanoj.

Somere la beogradanoj alvenis junifine, kiam maturiĝis la riboj en la ĝardeno. Genuŝtrumpojn ni havis – varmis. El la granda kvanto da riboj la avino kreis konfitaĵon. La infanoj havis specialan aleon kun siaj ribarbustoj, la aleo nomiĝis Frateco-Unueco. Ŝerce tiel, kiel nomiĝis grandaj ŝoseoj inter Zagreb kaj Beograd. Ĝi estis unu el la gravaj sloganoj, per kiu la socialisma Jugoslavio funkciis: ni ĉiuj estas fratoj kaj devas strebi al unueco.

La noción de la frateco-unueco ni aplikis por bapti la ribaleon. (Nur poste al tiuj ribarbustoj venis la verso pri la rondo harmonia, nur plivastigante la akiritan starpunkton al la mondo.) Iel ŝajnis, ke pli grandaj grapoloj kreskas ekster la aleo "Frateco-Unueco" kaj ni priŝtelis ankaŭ la aliajn aleojn.

Ni el Kroatio malofte veturis al Beograd. Estis tiom koste. Sed ni ŝategis, kiam tia vojaĝo okazis.

Onjo tenis sian nevinon ĉe la mano kaj montris al ŝi Beograd. La eta mano al mi apartenis. Zeleni Venac nomiĝis la kvartalo. Ĉu ne amuze: "verda girlando"? Mi kreskis en urbo kun multaj girlandoj: Varaždín havis faman tombejon, kaj la girlando rilatis al la enterigokulto. La

onjo dum momento lasis la maneton ŝvitantan. Ĉefstrato. Verda lumo. Ek! Ŝi ekiris. Ne mi. Mi timis aŭtojn. Tro multnombraj ili estis. Ŝi revenis por doni al mi la manon kaj klarigis, ke ili devas halti, ĉar tiu lampo estas ruĝa por ili. Mi ne kredis, ke ili haltos. Ili tiom rapidis. Vilaĝa knabineto mi estis, kaj jam konis la lecionon pri malfido.

En la beograda loĝejo la plej ŝatata objekto estis unu tapiŝo. ("Kiam mi estos granda, mi aĉetos tian!" – flustris mi la promeson super ĝia verdo. Sed mi ankoraŭ neniam sufiĉe grandiĝis por ĝi.) La tapiŝo estis artisma. Mi pasigis mian infanaĝon sur malmultekostaj tapiŝoj aĉetitaj je rabatprezo pro fabrika misteksado, kaj tiam renkontis en tiu tapiŝo la arton. Verda estis la tapiŝo, sur ĝi aro da desegnitaj branĉoj, sur kiuj nestis blankaj birdoj. Ĉe la rando legeblis la enteksita nomo de la artisto: VUJAKLIJA.

La amo al Vujaklija poste je eta mezuro larĝiĝis: lia individua nomo aldone estis Lazar. Tiel. Kiel ĉe Ludoviko.

Mia eta frato malsaniĝis en Beograd, tro avide manĝinte la beogradajn specialaĵojn (pita zeljanica, pita od mesa), kaj vomis sur la faman tapiŝon. Oni alportis purigilojn por forviŝi la makulon, dum ni kuŝigis mian fraton. Hodiaŭ, en tono de malamo, iu trovus jam la rimon: "Kroata vomaĵo sur serba artaĵo."

La tutan vivon mi la tapiŝon de Vujaklija en la fako de la plej karaj memoroj portas. Ĝi aĝiĝis kun mi, tute senmakula.

Sur tiu tapiŝo staris pluraj objektoj el nia komuna feritempa infanaĝo en Kroatio. Kiam ili estis partoj de la mastrumejo ĉe la avino, mi staris antaŭ ili kun ĉifono en la mano kaj la teda tasko de senpolvigo. Mi malŝategis tuŝadi tiujn objektojn por senpolvigi ilin. Ili estis tiom belaj, kiam la vico de senpolvigo estis ĉe iu kuzo.

Rozkolora lampo kun desegnita portreto de juna virino. Pasintjarcenta. Kiu ĝin el Vieno alportis? La lampo staris antaŭ la spegulo kaj la ĉambro havis tiel du rozkolorajn lampojn. Neniam ĝi lumis. Radeton ĝi havis por movi la meĉon en ĝi. El la lampo staris du pavaj plumoj.

Iam la onklino ricevis la permeson kunporti la lampon al Beograd. La pavaj plumoj jam malaperis el ĝi.

Veni al Beograd kaj revidi la lampon signifis renkonti sin mem en tempo pasinta. La damo sur la lampo neniom oldiĝis. En la amo ĝi vivas. Ĉiuj ŝategas ŝin.

Sanja foje rakontis, ke, kiam estis tertremo en Beograd, ŝi kaptis la lampon kaj ekkuris kun ĝi en la mano al la lifto. Imagu, al la lifto, kun la rozkolora lampo! – ni ridis, ĉar ne pri utila kovrilo ŝi pensis.

Ame mi pensas pri la familia lampo. Kiam en tramo mi aŭdas la pezan blasfemon, ke oni devus bombi Beogradon por haltigi la militon, mi vidas la vizaĝon de la nobla damo sur la porcelana lampo. Beograd, tio ankaŭ estas la rozkolora familia lampo.

Sanja naskis sian unuan filon, Luka. Li jam lernis marŝi, neniue el Kroatio vidis lin. Oni portas lin antaŭ la spegulon kaj instruas al li:

Jen Luka.

Jen lampo.

Jen tablo.

Jen cindrujo.

Li lernas paroli serbe ĉirkaŭita de la objektoj el nia komuna kroatgrunda familia historio.

La tablo, antaŭ kiu Luka lernas marŝi, estis de la avo fratino. El kiu kastelo ŝi aĉetis ĝin? Kiam? Post ŝia morto, la onklino en Beograd heredis ĝin. La tablo veturis sur iu ŝarĝaŭtomobilo 500 km por atingi novan loĝejon. Iame en ĝia dekstra tirkesto kuŝis binoklo.

Kiam mi estis en Beograd, mi emis enrigardi la supran dekstran tirkeston por revidi la binoklon.

Oni ŝtelis ĝin multe pli frue ol ĝi estis forportita al Beograd.

Super la tablo pendas la portreto de mia praavino. Ŝi surhavas noktan ĉapon kaj estas jam tre maljuna. Pentristi tiun olean bildon sur ledo ŝia filo, la onklo Jakob Socher, dum li studis la pentroarton en Munkeno. Tio da jardekoj pasis, nur tiu portreto ŝin konservis inter ni. Veturi al Beograd signifas iusence veturi al la kroata praavino.

La onklo Jakob fariĝis geodeziisto kaj neniam finstudis la pentroarton en Munkeno. Li neniam enkadrigis la pentraĵon. Ankaŭ hodiaŭ en Beograd ĝi pendas sen kadro. Iu artisto, kiu promesis al la onklino enkadrigi la familian pentraĵon, mortis antaŭ ol plenumi la promeson.

Apud la avino sur la muro pendas malhelbruna telero, ankaŭ kun pentraĵo sur ĝia surfaco. La jardekoj forrodis la klarecon el tiu bildo. Ĉiam kiam mi estis en Beograd, mi staris antaŭ la telero vane klopodante deĉifri ĝian mesaĝon. Ĉu monako alportis iun novaĵon? Ĉu iu volas forkonduki iun?

Cindrujo en la formo de gisfera vinberfolio. Griza. En ĝi iu floro enfandita, ĉu edelvejso? Ĝi staris sur la bambukrura tableto de la praavo. La tableton mi sukcesis donacigi al mi. Tiu fumadtablo de la avo familie nomiĝis "raŭhtiŝ" (germane: Rauchtisch). Mi, la plej aĝa nepino sukcesis de la avino almozpeti la raŭhtiŝon. – Nu, se vi insistas. – diris ŝi. Kaj mi insistis.

Tio kio estis sur la tableto foriris al Beograd. Kiam ni renkontiĝas, la cindrujo sidiĝas sur la tableton. Jam longan tempon ili ne renkontiĝis.

En Beograd mi estis en septembro 1991. La milito jam plengorĝe tondris per siaj kanonoj. Mi revenis de Irano. La fluglinio Beograd – Teheran funkciis. La fluglinio Beograd – Zagreb ne plu. La du celoj de tiu linio fariĝis malamikoj. Inter ili sternaĝis la milita zono.

Onklo atendis min ĉe la flughaveno. Ni preterveturis aron da viroj ion atendantaj. La komenco de tiu homovico estis videbla.

– Kion ili atendas, ĉu benzinon?

Daŭris iom, antaŭ ol li eldiris:

– Ne. Tio estas la libervoluloj.

En mia kapo ŝvebis ankoraŭ la safranaj kaj turkisaj kupoloj de Isfahano. Mi preskaŭ demandis: "Libervoluloj pri kio?", sed mi rapide komprenis. Vicstaris tiuj, kiuj iris al milito kontraŭ Kroatio. Mi rigardis al la manoj de unu el ili. Liaj fingroj eltiris cigaredon el cigaredskatolo. Pafi iras tiuj manoj. Helikoptero flugis super ni. Mi turnis la rigardon for de la viroj kaj rigardis mian onklon. La milito ne ekzistis plu.

La onklo volis ion diri, sed li ne scias, kiel komenci. Du pliaj helikopteroj flugis super ni.

– La helikopteroj portas la vunditojn de la batalkampo.

En la beogradajn hospitalojn oni portas la vunditojn, kiujn trafis 1a kroataj manoj.

– Estas tre malbona situacio. Hieraŭ iuj pafoj okazis en Varaždín.

Varaždín estas mia hejmurbo. La gepatroj. La unua leciono pri Esperanto. Kolombo estas birdo, leono estas besto. Varaždín estas la dua parto de tiuj cindrujoj kaj tabloj, ĉe kiuj mi nun estis.

Ne eblas veturi el Beograd al Kroatio. Nur al Hungario kaj de tie, rondvojaĝi.

Kiam ni alvenis en la beograda loĝejo, la televido en la ĉambro de la onklo elsendis novaĵon el lia urbo Gospić en Kroatio: la kroatoj tie pendigis ses serbojn. Tiel mesaĝis la TV Beograd.

La onklo elprenis etan rondan medikamenton el blanka skatolo kaj diris nenion.

Mi vidis en mia menso tiun manĝpoton, kiu ne estis liverebla en la malliberejo, kie estis lia patro enfermita antaŭ duonjarcento. Mi havis neniun blankan skatolon ĉemane. Miaj gepatroj estas en Varaždín. Tie, kie oni pafis hieraŭ.

La tablo plenis je la restaĵoj de la serbaj specialaĵoj, kiujn mi ŝategas.

– Mi lasis mian noktoĉemizon sub la kuseno. Por retrovi ĝin ĉe la sekvonta surpriza alveno.

Oni ŝatis mian optimismon. Neniu ploris. Eĉ ne Luka. Li ankoraŭ ne kapablis. Hieraŭ mi kaj Sanja promenigis lin ĉe la Sava-promenejo. Li komfortis, en la ventro ankoraŭ, kaj atendis, ke Sanja nasku lin. Ni rigardis la akvon de la rivero Sava, kiu estis en Zagreb antaŭ ol atingi Beograd.

Post mia foriro eblis nek leteri, nek telefoni al Beograd. En iu letero ekspedita al Kroatio el Hungario kuŝis la foto de Luka, kelkmonata. Ni ĉiuj gaje gapis al liaj okuloj kaj klopodis imagi la vizaĝon de lia patro, kiun neniuj parenco el Kroatio sukcesis ekkoni.

"Ni, kiuj ne malamas, kiom ni avantaĝas!" skribis kuraĝe la onklino en iu letero.

Ni informis ilin pri la festo de la 90-a naskiĝtago de la avino, listigis la invititojn kaj la menuon. Ili en Beograd sciis, kie sidis la gastoj en la solena salono. Ili divenis, el kiaj glasoj ni trinkis kaj imagis la girlandojn en la rando de la familiaj teleroj.

"Kaj por la deserto la torto de la onklino." Sanja tuj vidis la komencjarcentan tortoteleron: kiam oni formanĝas la lastan pecon, desegnitaj ĉerizoj en la fundo aperas.

Kiam mi forlasis Beograd, la onklo akompanis min ĝis la aŭtobuso kaj rigardis min sidanta kaj preta foriri transe, al Kroatio. Mi ridetis al li. Li ne respondis per rideto. Li nur rigardis min longe kaj adiaŭe.

Nuntempe, kiam oni asertas, ke necesus ĵeti bombojn al Beograd, mi revidas la adiaŭan rigardon de la onklo.

Kaj se iu ĵetos bombojn al tiu urbo, Sanja, ne pensu pri la porcelana lampo. Kaptu nur Lukan kaj kuru en la rifuĝejon.

Ni, ĉi tie, transflanke, atendas la mesaĝon, ke vi vivas.

Noto:

ustaŝo (kroate: ustaŝa) – historie: membro de politika organizo formita en 1932 kun la ĉefa celo fondi sendependan kaj etne "puran" kroatan ŝtaton sur la tuta etna kaj historia teritorio de Kroatio. Laŭ la interpreto de tiu organizo Bosnio kaj Hercegovino estas konsiderataj neapartigeblaj partoj de la kroata ŝtato, kaj la muzulmanoj parto de la kroata popolo. Ruinigo de Jugoslavio estis laŭ ĝi la ĉefa maniero por atingi tiujn celojn. Nuntempe la esprimo "ustaŝa" estas uzata en la senco de tute dekstrema, batalema kroato.